

Context en Beleid

Typering gemeente

Waar bestaat Waalwijk uit? Dat is de centrale vraag van dit hoofdstuk. Wat zijn haar kenmerken en karakteristieken? Wat typeert haar bebouwing en architectuur? Is het vanuit de historische ontwikkeling een werkstad of een landelijke gemeente? Deze vragen zijn essentieel bij het in beeld brengen van wat Waalwijk bepaalt. Belangrijke bronnen voor de inventarisatie en analyse zijn de diverse beleidsstukken zoals deze in hoofdstuk 3 grotendeels nader zijn benoemd, waaronder de cultuurhistorische waardenkaarten.

2.1 Inleiding

Waalwijk is een gemeente met verschillende gezichten. Van grote invloed is de gemeentelijke herindeling van 1997, die leidde tot een verdere toename in de diversiteit van het karakter van Waalwijk. De meer agrarisch gekenmerkte

gemeenten Waspik en Sprang-Capelle gingen bij de herindeling samen met Waalwijk, dat reeds tot zijn zuidelijke grenzen was volgebouwd. Waalwijk kenmerkt zich door zijn industriële verleden, waarin vooral de leerbewerking een belangrijke rol speelt. Tegenwoordig is het vooral handel en productie die typerend zijn. Deze concentreert zich met name ten noorden van de A59 op het bedrijventerrein Haven. Waalwijk wordt in oost-west richting doorkruist door de grote verkeersader van de rijksweg A59. Deze verbindt de gemeente met 's-Hertogenbosch in oostelijke richting en Oosterhout in westelijke richting. Aan de westzijde van de kern Waalwijk bevindt zich een belangrijk knooppunt tussen de A59 en de N261 in de richting van Tilburg.

Het karakter van de gemeente wordt medebepaald door de historische veenontginningen ten behoeve van turfwinning en de ontwikkeling van lintbebouwing. Kenmerkend is het ontstaan van het slagenlandschap van de Langstraat. Dit landschap wordt ingekaderd door het door overstromingen bepaalde rivierenlandschap en de Brabantse zandgronden. De diverse linten hebben ieder hun specifieke kenmerken. Typerend is de ten opzichte van de weg verdraaide ligging van woningen in Sprang.

Tegenwoordig is het diverse beeld van Waalwijk nog goed zichtbaar in de bebouwing en de ruimtelijke structuur van Waalwijk. De nieuwste uitbreidingswijk "Landgoed Driessen" leidt tot een koppeling van het bebouwde gebied van Waalwijk met dat van Sprang. Het behoud van het landschapelijke en cultuurhistorische waardevolle slagenlandschap ten noorden van deze uitbreidingswijk leidt ertoe dat Waalwijk op korte afstand van de bebouwing verschillende recreatief interessante landschappen heeft liggen. Het grootschalige rivierenlandschap, het al genoemde slagenlandschap en in het zuiden de Loonse en Drunense duinen.

bron: www.waalwijk700.nl

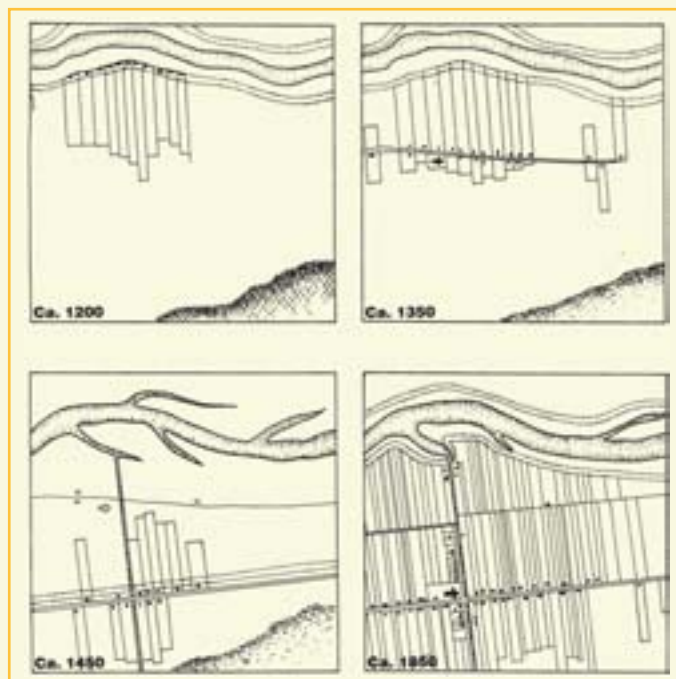
2.2 Korte ontwikkelingshistorie

Uit archeologisch onderzoek blijkt dat de eerste bewoners zich in het jaar 1000 vestigden in de omgeving van het huidige Waalwijk. In 1303 verleende Hertog Jan II van Brabant stadsrechten aan Waalwijk. Hoewel Waalwijk niet groter was dan de omliggende dorpen, kende de hertog een militaire status aan Waalwijk toe. Met de oorlog tussen Holland en Brabant in 1304 werd Waalwijk verwoest. De stad heeft daarna nooit de uiterlijke kenmerken van een stad gekregen. Het dorp had de omvang van een nederzetting echter met stadsrechten, zodat Waalwijk haar 700 jarig bestaan in 2003 heeft kunnen vieren.

De vroege ontwikkelingshistorie van Waalwijk

De ontwikkeling van de nederzetting begon met de aanleg van een eenvoudige verbindingsweg (de Langstraat) over de oeverwal aan de zuidkant van de Maasloop. De aanleg van deze verbindingsweg was een direct gevolg van de start met de ontginning van het hoogveen. Iedere bewoner kreeg een zogenoemde concessie toegewezen; een strook grond van slechts enkele tientallen meters breed, maar soms wel met een lengte van meer dan een kilometer. Deze grondstrook, ook wel slag genaamd, werd aan weerszijden begrensd door sloten om het gebied te ontwateren. Aan het einde van de slagen lag een lage dijk, ofwel achterkade.

bron: P. de Jong "Waalwijk, een bewoning in een veenmoeras", De Klopkei, 1996

Na afgraving van het veen, werd de vrijgekomen zandgrond gebruikt als hooiland. In zuidelijkere richting werd een nieuwe slag uitgezet. Op deze wijze ontstond het voor Waalwijk typische slagenlandschap. Met iedere nieuwe slag werd de oude nederzetting verlaten en op de achterkade een nieuw huis gebouwd. Zo ontstonden telkens nieuwe bewoningssassen, die een oost-west richting volgden.

Bebouwing strekte zich eveneens uit langs de noord-zuid gelegen turfvaarten. Ter hoogte van een kruising verdichtte het lange bebouwingslint zich tot een kleine kern. Capelle en Waspik zijn op deze wijze ontstaan. Ook ter hoogte van Hoge Vaart - Labbevatsevaartweg is zo een kleine straatnederzetting ontstaan. Genoemde nederzettingen lagen oorspronkelijk in noordelijkere richting.

Dit heeft alles te maken met de onlosmakelijke verbinding tussen de ontwikkeling van Waalwijk en het leven met het water. Regelmatig werd het land getroffen door overstromingen. Van grote

invloed was de St. Elisabethsvloed van 1421. Een groot gebied van de Langstraat kwam onder water te staan. Kort daarna werd de Winterdijk aangelegd, die als beschermende dijk voor het achterland diende. De Maasloop, die als voorganger van de in 1904 gegraven Bergsche Maas kan worden beschouwd, was van strategisch belang voor de afvoer van de turf en aanvoer van goederen. Ook vandaag de dag zijn nog steeds restanten aanwezig van de bijbehorende kleinschalige scheepvaartindustrie.

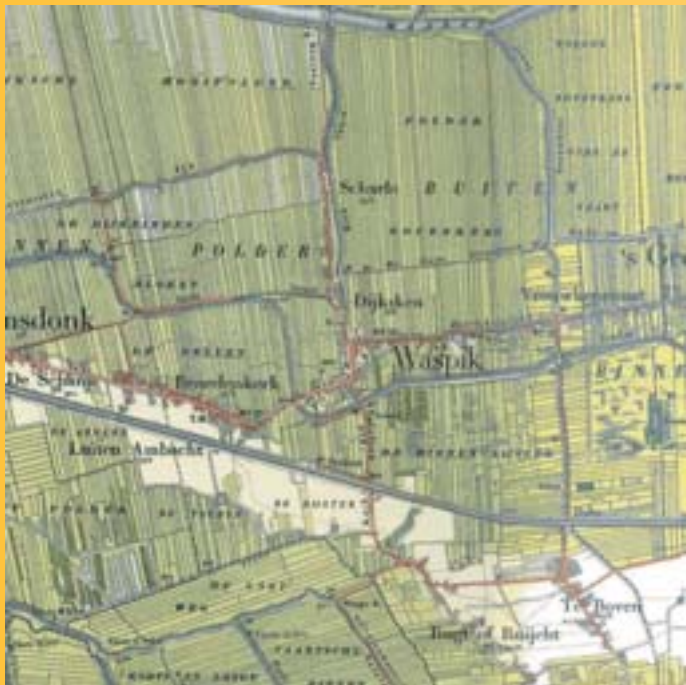
Met de aanleg van de Winterdijk heeft Waalwijk zich vanaf de Grotestraat ontwikkeld. In eerste instantie bestonden drie oeverwalnederzettingen: Besoijen, Waalwijk en Baardwijk. De opkomst van handel en bedrijvigheid in de 17e eeuw leidde tot een verdichting van de bebouwing. Van belang was de opkomst van de leerlooierijen. Deze leidde in de 19e eeuw mede tot de bloei van de schoen- en lederindustrie. Vooral de spoorlijn die aan het eind van de 19e eeuw werd aangelegd, speelde daarin een belangrijke rol. De spoorlijn werd ook wel het Halvezolenpad genoemd, vanwege het enkele spoor en de nabijheid van de schoen- en lederindustrie. In de jaren zeventig werd de spoorlijn buiten bedrijf gesteld.

De ontwikkeling van Waalwijk in de 20e eeuw

Tegenwoordig is Waalwijk een middelgrote Brabantse stad. In het begin van de 20e eeuw groeiden de drie dorpen geheel aan elkaar tot de kern Waalwijk. Pas na 1940 vond de eerste uitbreiding plaats in zuidelijke richting. De bebouwing breidde zich in eerste instantie uit door invulling van het gebied tussen de oude lintbebouwingsassen. De komst van het industriegebied Haven ten noorden van Waalwijk en de snelweg A59 na 1960 versterkte de voortvarende groei van Waalwijk. De topografische kaarten van 1900, 1950, 1969 en nu geven goed de snel toenemende ruimtevraag naar woningen en bedrijventerreinen in met name de tweede helft van de 20e eeuw aan. Naast de rijke historische bebouwing van Waalwijk bepaalt deze groei in belangrijke mate het bebouwingsbeeld.

Van verschillende kenmerkende perioden zijn stijlkenmerken terug te vinden in het bebouwingsbeeld. Te noemen zijn nieuwe bouwtechnieken in het begin van de 20e eeuw en de reactie daarop met traditionele bouw voor de Tweede Wereldoorlog. Na de oorlog lag de nadruk vooral op de productie van woningen en fabrieken. De productie nam in de jaren zestig een vogelvucht. Toen dit doorsloeg eind jaren 60 kwam de reactie met woonerven en meer expressieve bouw. Nieuwe woningtypen ontstonden, gebaseerd op architectuurstijlen als forum en het structuralisme. De recessie van de jaren tachtig leidde tot een meer zakelijk beeld. De hedendaagse tijd geeft ruimte aan nieuwe bouwvormen. In paragraaf 2.6 wordt nader ingegaan op de verschillende soorten bebouwing.

Waspik

1900

1950

Capelle, Nieuwe Vaart

2.2

1969

Waspik

Nu

21

Capelle, Nieuwe Vaart

Sprang, Vrijhoeve

1900

1950

Waalwijk

2.2

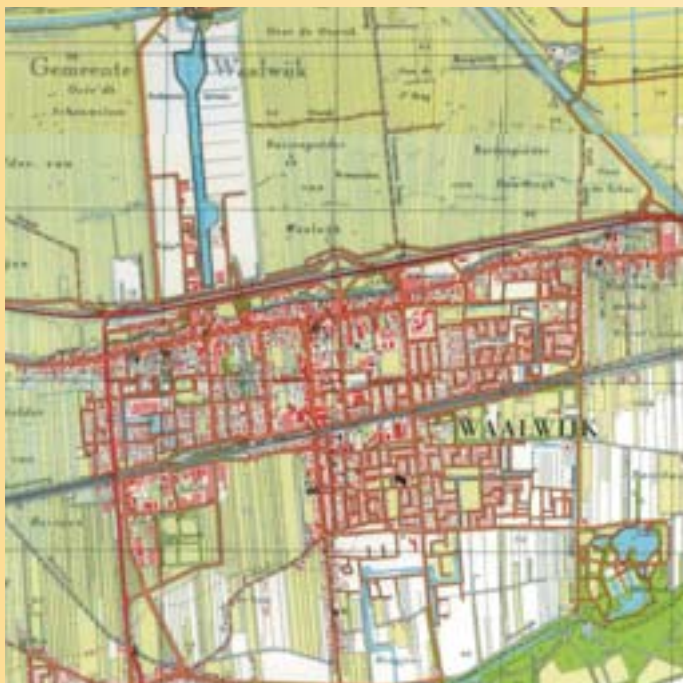
1969

Sprang, Vrijhoeve

Nu

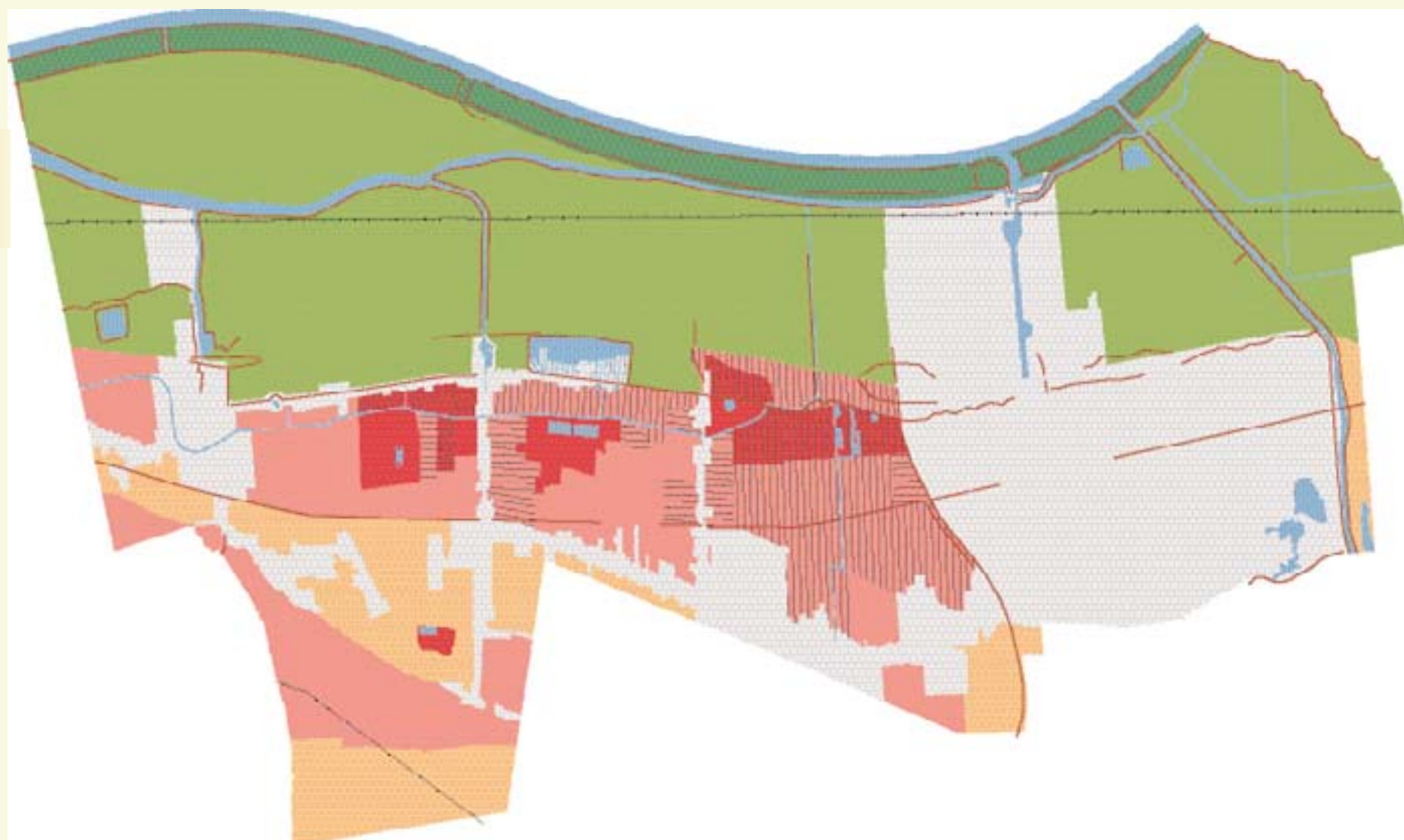
23

Waalwijk

Landschap

	Uitsluitend
	Uitsluitend
	Uitsluitend
	Uitsluitend
	Uitsluitend
	Uitsluitend
	Uitsluitend
	Uitsluitend
	Uitsluitend
	Uitsluitend

2.3 Landschappelijke structuren

Een belangrijk deel van het grondgebied van Waalwijk bestaat uit landelijk gebied. Het landschap bepaalt daarmee in grote mate het beeld van de gemeente. De landschappelijke en stedelijke structuren worden veelal bepaald door de ondergrond, ofwel de bodem. Het gebruik van de grond heeft de ontwikkeling van de nederzettingen bepaald, wat ook in het heden nog zijn doorwerking heeft.

De gemeente Waalwijk ligt op een overgangsgebied van zeeklei naar de Brabantse zandgronden. Oorspronkelijk vormden veengronden de overgang van klei naar zand en bedekten nagenoeg het gehele grondgebied van Waalwijk. Dit bodemtype is met de veenontginningen in de loop der tijd grotendeels verdwenen. Hierdoor is het bijzondere slagenlandschap ontstaan, dat nog de verkavelingstructuur van de oorspronkelijke veenontginning volgt. Ten noorden van het slagenlandschap bestaat de bodem uit zee-klei, afgezet door de vele overstromingen van voor de bedijkingen. Ook na de bedijkingen vonden nog regelmatig dijkdoorbraken plaats. Ten zuiden van het slagenlandschap bestaat de bodem uit zandgronden. In de volksmond wordt ook wel gesproken van geboren zijn 'op het klei' of 'in de zand'. In het zuidoosten komt een enkeerdgrond (een zandgrond met een hoog gehalte aan organische stof) voor.

Polderlandschap

Enige verspreide moderne boerderijen bevinden zich in het polderlandschap tussen de A59 en de uiterwaarden van de Bergsche Maas. Hoewel het polderlandschap door ruilverkaveling een rationeel en grootschaliger karakter heeft gekregen, herinneren de restanten van dijken aan het veen-

ontginningslandschap dat hier eens was. De dijken zijn overblijfselen van de oude bewoningsassen ten tijde van de veenontginning. Aan de noordzijde maken de open uiterwaarden langs de Bergsche Maas deel uit van het polderlandschap.

Veenontginningslandschap

Een belangrijk deel van het grondgebied ten zuiden van de A59 bestaat uit een veenontginningslandschap. In het gebied ten westen van de kern Waalwijk is een deel van de oorspronkelijke verkavelingstructuur behouden gebleven in de vorm van een slagenlandschap. De smalle kavels hebben een noord - zuid gerichte oriëntatie en worden aan weerszijden begeleid van ontwateringsloten en bosschages. De bosschages bestaan voornamelijk uit zwarte elzen en wilgen. In het slagenlandschap ontstaan daarmee coulissen, die opgevuld zijn met grasland of akkerbouw. Bebouwing concentreert zich langs de randen van het slagenlandschap aan de historische bebouwingslinten. In dit veenontginningslandschap liggen ook enkele drassige gebieden, omdat het landschap op het overgangsgebied van infiltratie naar kwel ligt.

Zandontginningslandschap

Verder in zuidelijke richting loopt het veenontginningslandschap over in een zandontginningslandschap. Het landschap bestaat uit relatief groot-schalige kavels in een rechthoekig en blokvormig verkavelingspatroon. De kavels zijn voornamelijk in gebruik voor de akkerbouw en als grasland. In het gebied liggen verspreid enkele moderne boerderijen.

Dijken, bomenstructuren en hoogspanningsleidingen

Alle manifesteren zich als lineaire elementen in het landschap. Een hoogspanningsleiding is nadrukkelijk in beeld aan de noord- en zuidwest zijde van het grondgebied. Bomenrijen begeleiden de belangrijkste (historische) wegen. Dijken, met een in hoofdzaak oost-west richting evenwijdig aan de waterwegen, doorkruisen het landschap. Ter hoogte van de kernen verliezen de dijken veelal hun herkenbaarheid en gaan op in hun omgeving. Naast waterstaatkundige dijken zijn andere dijken nadrukkelijk aangelegd voor de infrastructuur of als geluidsscherm. Het meest sterk aanwezig is de voormalige spoorlijn die tot in de kern van Waalwijk herkenbaar blijft als dijk.

2.4 Cultuurhistorie

De bebouwing laat zichtbare sporen achter van de historische ontwikkeling van een gemeente. Afhankelijk van de staat van de bebouwing en de omgeving en de daarbij bepaalde waardering, maakt het zichtbaar hoe men in de gemeente Waalwijk heeft geleefd. Het begrip cultuurhistorie kan worden opgevat als: sporen, objecten en patronen/structuren die zichtbaar of niet zichtbaar onderdeel uitmaken van onze leefomgeving en een beeld geven van de historische situatie of ontwikkeling. De rijke historische bebouwing van de gemeente Waalwijk draagt bij aan haar cultuurhistorische waarde. Waalwijk is zich hiervan in toenemende mate bewust. De tendens de cultuurhistorische kwaliteiten te gebruiken bij de ruimtelijke ontwikkeling van de gemeente komt tot uiting in de vaststelling van cultuurhistorische waardenkaarten en het gevoerde monumentenbeleid. De waardering voor de cultuurhistorie is ook van groot belang voor het welstandsbeleid. De omgang met de bebouwing bepaalt een deel van het omgaan met de cultuurhistorie van de gemeente. De verschillende bepalende onderdelen van de cultuurhistorie zijn in deze nota niet opnieuw nader benoemd, daartoe wordt verwezen naar de verschillende beleidsnota's en monumentenlijsten.

Cultuurhistorie

De aandacht voor cultuurhistorie is mede aangewakkerd vanuit de rijksnota Belvedere. In de nota zijn zogenaamde Belvedere-gebieden aangewezen. Deze gebieden zijn voor Nederland cultuurhistorisch gezien zeer waardevol. Ten zuiden van de A59 en ten westen van de N261 naar Tilburg ligt in

Waalwijk het Belvedere-gebied 'Langstraat' (niet op de kaart cultuurhistorie aangegeven). Het gebied bestaat uit een laagveenontginningslandschap met naar het zuiden een overgang naar heideontginningen. Bijzonder waardevol zijn de vele historische dorpslinten. De beleidsstrategie die in de nota wordt beschreven richt zich op het instandhouden en ontwikkelen van de cultuurhistorische identiteit en komt hierdoor terug in het welstandsbeleid.

Naast de aandacht die gevraagd wordt vanuit het rijksbeleid voor cultuurhistorie, betreft de meest directe relatie tussen welstand en cultuurhistorie vooral de monumenten in de gemeente. Waalwijk is rijk aan monumentale bebouwing. Binnen de gemeente bevinden zich 93 rijksmonumenten. Daarnaast staan op de gemeentelijke monumentenlijst 177 waardevolle panden en objecten en heeft de gemeente vele beeldbepalende zaken.

Deze monumenten zijn in kaart gebracht en geven daarmee aandachtgebieden voor welstand aan.

Naast de monumenten is er sprake van herkenbare gebieden, ook wel vlakken genoemd, en straten, spoorlijnen en waterwegen, ook wel lijnen genoemd. Uit inventarisatie van gemeentelijke en provinciale beleidsnota's zijn met het historisch landschap, historische stedenbouwkundige en landschappelijke structuur en historische linten

een drietal kenmerkende cultuurhistorische eigenschappen te bepalen. Cultuurhistorie is echter meeromvattend. Bomen, historische stedenbouwkundige en landschappelijke structuren, archeologie en dergelijke maken hiervan eveneens onderdeel uit. Voor zover hier niet benoemd zijn deze voor de cultuurhistorie van belang zijnde aspecten benoemd in beschrijvingen, beleidsnota's en andere relevante stukken. De kaart cultuurhistorie is gebaseerd op de gemeentelijke-, en waar nodig, de provinciale waardekaarten.

Historisch landschap

In paragraaf 2.3 zijn de in de gemeente Waalwijk aanwezige landschappelijke structuren beschreven. Bepaalde elementen uit dat ontstane landschap zijn aan te wijzen als cultuurhistorisch waardevol. De wijze waarop de historie thans nog in het landschap is af te lezen, is in de herkenbaarheid van relictten van structuren en patronen.

Vooral het slagenlandschap (of open laagveenontginningslandschap) met typerende strokenverkaveling is daarin bijzonder. Cultuurhistorisch waardevol zijn onder andere de opstreckende verkaveling, de lintdorpenstructuur op de ontginningsbasis, de oude essen op veen bij Sprang, oude dijken, kaden,

wegen en (gedempte) turfvaarten, eendenkooien (Binnenpolder van Capelle) en petgaten. Petgaten ofwel trekgraten zijn het resultaat van de turfwinning. Het petgat volgt de lengterichting van de percelen. Historische groenstructuren zijn belangrijk voor de toekomstige ontwikkeling van een gebied. Ze spelen een rol in de zichtbaarheid van de bebouwing. Mede daardoor is het van belang voor het welstandsbeleid deze groenstructuren goed in beeld te hebben.

Op de kaart cultuurhistorie zijn de verschillende gebieden (vlakken) aangegeven met hun waardering zoals deze in cultuurhistorische waardenkaarten van gemeente en provincie zijn benoemd.

Historisch stedenbouwkundige/landschappelijke structuur

Ook in de historisch structuren komen verschillende gebieden (vlakken) voor. Deze zijn vooral gerelateerd aan het historisch landschap. Daarnaast zijn belangrijke historische lijnen aan te wijzen in het landschap. In Waalwijk zijn verschillende historische lijnen kenmerkend zoals; de Langstraatsedijk (grotendeels de Winterdijk), de voormalige spoordijk en het Zuiderafwateringskanaal. Globaal volgen deze lijnen een oost-west richting in het landschap.

In de historische structuren spelen de historische zichtlijnen een duidelijke rol. De al eerder benoemde groenstructuren en bebouwing hangen daar sterk mee samen. Van belang zijn de kenmerkende zichtlijnen op het lint van de Hogevaart, het lint tussen Sprang en Nieuwe Vaart en tussen het lint naar Raamsdonk en het Zuiderafwateringskanaal. Daarnaast zijn er belangrijke zichtlijnen in het polderlandschap bij de haven van Waspik en tussen de Bergsche Maas bij Drongelen tot aan de rand van Waalwijk langs de A59.

Historisch stedenbouwkundige linten

Vanwege hun bijzondere opbouw en historie zijn de stedenbouwkundige linten van grote cultuurhistorisch waarde voor Waalwijk. Overwegend volgen de linten een oost-west richting of een noord-zuid richting. Er is sprake van een bijzondere bebouwing met bijbehorende verkaveling en structuur. Dit geeft het geheel een aparte uitstraling.

De bebouwing in de linten wordt gekenmerkt door de karakteristiek van de Langstraat. Gebouwen zijn overwegend gesitueerd op een smal, diep perceel, met de nokrichting in een lichte hoek op de straat. Het beeld van de linten wordt

bepaald door éénlaagse en van oorsprong overwegend functioneel agrarische bebouwing. Een klein deel van de bebouwing aan de Benedenkerkstraat in Waspik is gelegen op lage huisterpen. Op verschillende erven bevinden zich restanten van erfbeplanting (bijvoorbeeld leilinden).

Opvallend is dat de verleende concessies voor turfwinning er bij de oost - west gelegen linten toe geleid hebben dat de percelen alle parallel aan elkaar aan het bebouwingslint liggen, ongeacht de loop van de weg. De noordzuid linten zijn doorgaans verbonden aan een, soms heden ten dage gedempte, turfvaart. De bebouwing ligt hier doorgaans parallel aan de vaart. Dit is nog goed dominant zichtbaar bij het, halverwege aan het lint van de Hogevaart gelegen, versterkte huis Zuidewijn (circa 1400). De relaties tussen de bebouwing, infrastructuur en het omringende, bijzonder gaaf bewaarde slagenlandschap zijn nog volledig intact en hebben een zeer hoge cultuurhistorische waarde.

Funcities

	Centrum		Recreatiegebied
	Woongebied		Agrarisch gebied
	Bedrijven		Ondergrondse (openbare) water
	Woonwoning		Ondergrondse (openbare) rioolwater
	Gras		Weg
	Sport en recreatie		Hoofdweg
			Ondergrondse (openbare) hoofdweg

